

ПЕРСПЕКТИВИ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ PROSPECTS OF THE AGRARIAN SECTOR MACROECONOMIC DEVELOPMENT

Стаття присвячена питанням розвитку аграрного сектору в макроекономічному вимірі. Обґрунтовано, що останніми роками відбувається глобалізація кордонів розвитку цієї галузі економіки, все більше національний сегмент стає залежним від зовнішньоекономічних чинників. Доведено, що в умовах світової економічної кризи у 2020 році майже всі галузі економіки скорочуються, при цьому аграрний сектор має перспективи до розвитку за новим вектором. Розраховано, що створена додана вартість в Україні у 2018 році становила 3 017 млрд. грн., що у 3 рази більше, ніж у 2010 році. Найбільшу питому вагу в структурі валової доданої вартості в Україні, крім інших видів діяльності, має додана вартість сільськогосподарства, яка збільшилась у 4,3 рази. Загалом це є позитивним, однак підкреслює сировинну орієнтацію цього галузевого напрямку економічної діяльності. З початком 2020 року темпи виробництва й продажу аграрної продукції уповільнились. Обґрунтовано, що в умовах економічної кризи, яка характеризується падінням світових цін на сільськогосподарську сировину, закриттям кордонів, доцільною є переорієнтація на внутрішній ринок, зокрема в напрямі виробництва продовольчих товарів з високою доданою вартістю.

Ключові слова: аграрний сектор, макроекономічний розвиток, економічна криза, валова додана вартість, індекс виробництва, агропродовольча продукція.

Стаття посвящена вопросам развития аграрного сектора в макроэкономическом

измерении. Обосновано, что в последние годы происходит глобализация границ развития этой отрасли экономики, все больше национальный сегмент становится зависимым от внешнеэкономических факторов. Доказано, что в условиях мирового экономического кризиса в 2020 году почти все отрасли экономики сокращаются, при этом аграрный сектор имеет перспективы к развитию по новому вектору. Рассчитано, что созданная добавленная стоимость в Украине в 2018 году составляла 3 017 млрд. грн., что в 3 раза больше, чем в 2010 году. Наибольший удельный вес в структуре валовой добавленной стоимости в Украине, кроме других видов деятельности, имеет добавленная стоимость сельского хозяйства, которая увеличилась в 4,3 раза. В целом это является положительным, однако подчеркивает сырьевую ориентацию этого отраслевого направления экономической деятельности. С началом 2020 года темпы производства и продажи аграрной продукции замедлились. Обосновано, что в условиях экономического кризиса, который характеризуется падением мировых цен на сельскохозяйственное сырье, закрытием границ, целесообразной является переориентация на внутренний рынок, в частности в направлении производства продовольственных товаров с высокой добавленной стоимостью.

Ключевые слова: аграрный сектор, макроэкономическое развитие, экономический кризис, валовая добавленная стоимость, индекс производства, агропродовольственная продукция.

УДК 530.192:330(045)

<https://doi.org/10.32843/bases.51-11>

Чіп Л.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та економічних досліджень
Полтавська державна аграрна академія

Chip Liudmyla

Poltava State Agrarian Academy

The article is devoted to the issues of agricultural sector development in macroeconomic dimension. It has been substantiated that in recent years a borders globalization of this sector economy development has been, more and more national segment is becoming dependent on foreign economic factors. The main problems of the current economic crisis have been analyzed: the closure of borders, domestic wholesale and retail markets, establishments of the trading system, beauty industry, entertainment, tourism, education, a number of industrial enterprises, consulting, marketing, advertising agencies, reduction of efficiency of energy companies. In such circumstances, only the agricultural industry hopes to receive certain results and secure budget revenues. The macroeconomic situation in the agrarian market is characterized by the imbalance of supply and demand, the inability to accurately forecast prices and exchange rates, the required sales volumes, the structure of demand and the quality of infrastructure. It has been proved that in the context of the global economic crisis in 2020, almost all economy sectors are shrinking, but the agrarian sector having prospects for new vector development. The value added created in Ukraine in 2018 was estimated to be UAH 3 017 billion, which is 3 times more than in 2010. The largest share in the structure of gross value added in Ukraine, among other activities, is taken by the rural value added, which increased 4.3 times. On the whole it has been positive, but it emphasizes the raw material orientation of this sector of economic activity. Since the beginning of 2020, the pace of agricultural production and sales has slowed. It is substantiated that the main destructive factors for the agrarian industry are: falling world prices, declining imports from leading market players, closing borders, complicating logistics schemes, increasing requirements for the quality and safety of agricultural products. However, any crisis can be an incentive for development along the new trajectory. The problems of trade in foreign markets stimulate development in the domestic segment. During the current crisis, food is increasing in demand. In such circumstances, it is advisable to develop food production (with high added value) to meet domestic needs. It is advisable to develop feed production, which, in turn, will help to reduce the cost of livestock production, and therefore the volume of its production.

Key words: agrarian sector, macroeconomic development, economic crisis, gross value added, production index, agro-food products.

Постановка проблеми. В умовах економічної кризи, яка охопила у 2020 році весь світ, виникає негайна необхідність прогнозування економічної поведінки основних суб'єктів та обґрунтування оптимальних сценаріїв розвитку. У цей складний час майже всі галузі виявились «паралізованими» через глобальну проблему коронавірусу, відбувається закриття кордонів, внутрішніх оптових та роздрібних ринків, закладів системи торгівлі, індустрії краси, розваг, туризму, освіти, низки промислових підприємств, консалтингових, маркетингових, рекламних агенцій,

зниження ефективності енергетичних компаній. За таких умов лише аграрна галузь подає надії на отримання певних результатів та забезпечення надходжень до бюджету. Макроекономічна ситуація на аграрному ринку характеризується нині незбалансованістю попиту та пропозиції, неможливістю точного прогнозування цін та валютних курсів, необхідних обсягів продажу, структури попиту та якості інфраструктури. Отже, актуальним є питання оцінювання поточного стану та обґрунтування можливих прогнозів щодо розвитку аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції та перспективи розвитку аграрного сектору економіки постійно привертають увагу науковців. Ці питання розкриті в працях О. Амосова, Г. Анісімової, В. Андрійчука, В. Бакуменка, В. Бойка, Л. Вдовенко, С. Вдовенко, М. Габ, Ю. Губені, Б. Губського, С. Дем'яненка, С. Кваші, П. Макаренка, А. Михайлова, В. Трегобчука, Ю. Самойлик, Р. Фатхутдинова та інших науковців.

Актуальність постійного дослідження проблематики аграрного комплексу підкреслюється в дослідженнях А. Михайлова, який зазначає, що «окрім стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством, аграрний сектор України безперечно спроможний на вагомий внесок у вирішення світової проблеми голоду. Подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі вимагають адаптації до нових та постійно змінних умов, а відповідно – подальшого удосконалення аграрної політики» [4].

На думку М. Габ, Г. Анісімової, «зростання глобального продовольчого попиту, підвищення цін на продукти харчування, кліматичні зміни, які провокують непередбачуваність товарної пропозиції на світовому аграрному ринку – все це дедалі більше вимагає приділення уваги інноваційній складовій розвитку аграрного сектору» [2].

Подібний підхід можна простежити у працях таких учених, як Ю. Самойлик, Я. Малиш, К. Петрушко, які зазначають, що «глобалізаційний розвиток зумовлює потребу змін національних умов управління агропродовольчим ринком, при цьому необхідно враховувати посилення інтеграційних процесів у світі; високий рівень інформатизації всіх сфер життєдіяльності; зростання чисельності населення, як наслідок, підвищення потреб, отже, попиту на продовольство; підвищення світових цін на продовольчі товари; перерозподіл агропродовольчого ринку між провідними виробниками; нові вимоги до якості продукції та технологій; посилення науково-технічного прогресу в агропродовольчій сфері; зменшення доданої вартості сільського господарства у ВВП розвинутих країн світу у зв'язку з розвитком інших високотехнологічних сфер» [5, с. 53]. Л. Вдовенко і С. Вдовенко вважають, що «аграрний сектор є пріоритетним і стратегічним сектором економіки України, який впродовж останніх років показує позитивну динаміку розвитку, є ефективним в порівнянні з іншими галузями та займає значну частку в експорті сільськогосподарської продукції, тому є необхідність закріплення наявних результатів діяльності та збереження конкурентних позицій на світовому продовольчому ринку» [1, с. 113].

Ми цілком погоджуємося з позицією науковців щодо суттєвого впливу глобальних чинників на аграрний сектор і вважаємо, що в умовах значної

економічної кризи 2020 року необхідно з'ясувати, які перспективи має аграрна галузь в поточних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є діагностика досягнутого рівня розвитку національного аграрного сектору та виявлення загроз і можливостей на макrorівні для цієї сфери в деструктивних умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток аграрного сектору економіки України останніми роками можна вважати таким, що динамічно розвивається. Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та продуктивність галузі є високими, що останніми роками забезпечувало прибутковість, при цьому йдеться насамперед про галузь рослинництва, яка з кожним роком все більше орієнтується на експорт. Галузь тваринництва постійно скорочується й має все меншу частку в структурі агропромислового виробництва. Основними ознаками сучасного розвитку рослинництва є: поглиблення спеціалізації в напрямі високоліквідних культур (кукурудза на зерно, соняшник, озима пшениця, соя); посилення інтенсифікації виробництва; вдосконалення технологій вирощування; підвищення урожайності та стійкості рослин до шкідників; збільшення експортних операцій; налагодження нових міжнародних зв'язків; монополізація національного аграрного ринку; поглиблення сировинної орієнтації в аграрному виробництві.

Місце аграрного сектору в економіці демонструють показники валової доданої вартості (рис. 1). Загалом створена додана вартість в Україні у 2018 році становила 3 017 млрд. грн., що на 2 024,8 млрд. грн., або у 3 рази, більше, ніж у 2010 році. Найбільшу питому вагу в структурі валової доданої вартості в Україні, крім інших видів діяльності (36,7%), має промисловість (746,1 млрд. грн., 24,8%).

З промисловості виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів складає 4,2% у загальній доданій вартості економіки (за даними 2017 року). Вагомою є частка оптової та роздрібної торгівлі, а також ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, а саме 15,6% (471,5 млрд. грн.). Щодо сільського господарства, то за доданою вартістю в національній економіці ця галузь посідає четверте місце з часткою 11,9% (360,7 млрд. грн.), при цьому порівняно з 2010 роком спостерігається суттєве збільшення доданої вартості сільського господарства та рибного господарства, а саме на 277,8 млрд. грн., або у 4,3 рази. Суттєве зростання валової доданої вартості сільського господарства є позитивним. Однак сировинна орієнтація цієї галузі негативно відображається на економічному зростанні країни загалом. Для порівняння, частка доданої вартості сільського господарства в економіці Німеччини складає менше 1%, при цьому країна майже повністю покриває свої потреби

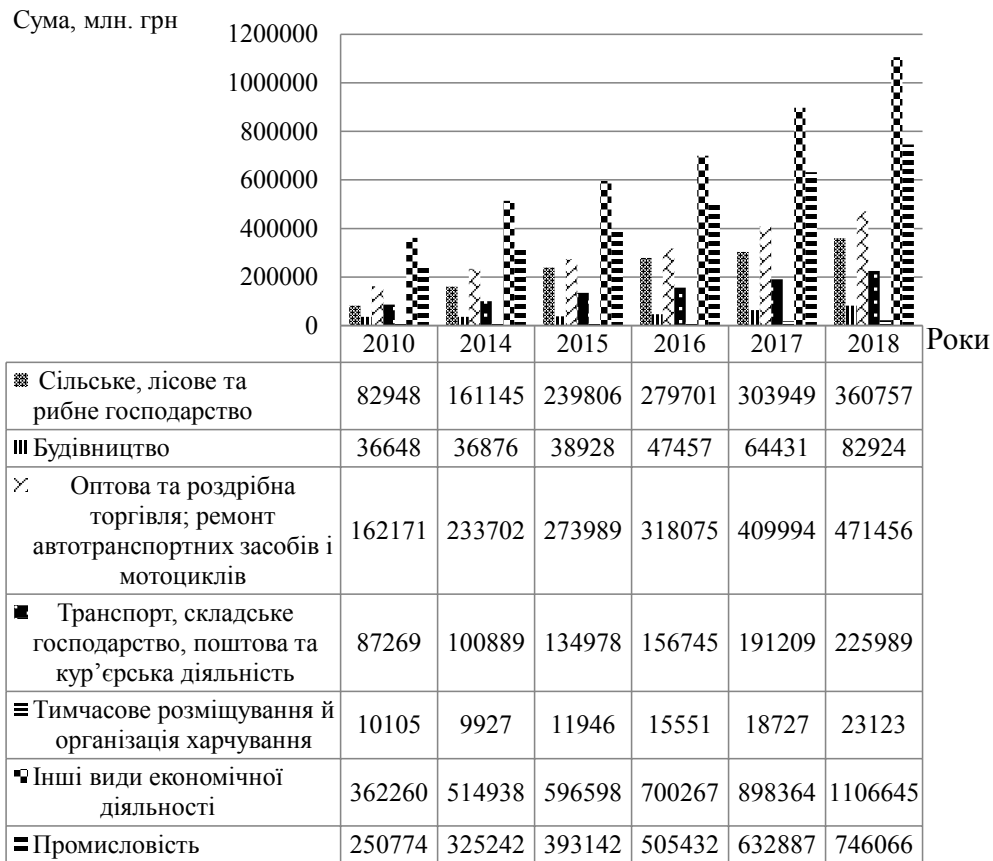

Рис. 1. Динаміка показників складу і структури валової доданої вартості в Україні, 2010-2018 рр., млн. грн., %

Джерело: узагальнено автором за [6]

в продукції сільського господарства за рахунок власного виробництва. Низька частка аграрного сектору зумовлена розвитком виробництва товарів з високою доданою вартістю.

У постійних цінах 2010 року вартість валової продукції сільського господарства у 2018 році становила 269,4 млрд. грн., що в 1,8 рази більше, ніж у 2000 році, та на 38,2% більше, ніж у 2010 році (табл. 1).

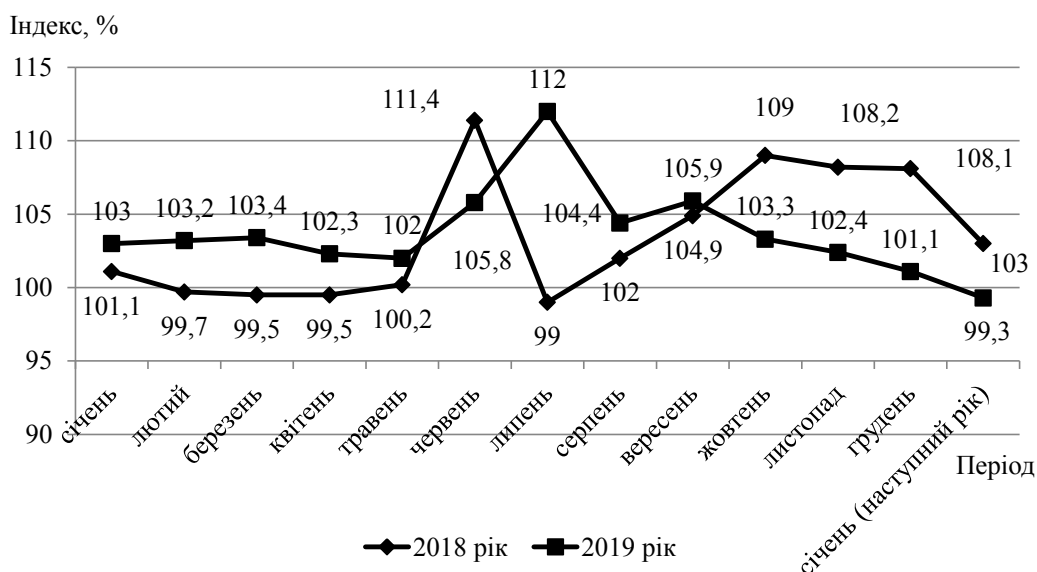

Рис. 2. Динаміка індексів сільськогосподарської продукції, 2018–2019 роки у відсотках до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком

Джерело: узагальнено автором за джерелом [6]

Таблиця 1

Динаміка валової продукції сільськогосподарства в постійних цінах 2010 року, млн. грн., 2000–2018 роки

Види продукції	2000 рік	2005 рік	2010 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2018 рік у % до:	
								2000 року	2010 року
Продукція сільськогосподарства	151 022	179 606	194 887	239 467	254 641	249 157	269 408	178,4	138,2
продукція рослинництва	92 838,9	114 480	124 554	168 439	185 052	179 475	198 658	214,0	159,5
зернові та зернобобові	27 189,4	41 744,7	41 633	63 421	69 464,2	65 169,8	74 076,8	272,4	177,9
технічні	16 812,5	22 534,8	33 031,2	50 172,8	57 844,8	56 143,1	64 127,9	381,4	194,1
картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	35 029,3	37 236,2	37 996,5	43 439,4	44 821,9	44 859	45 416,7	129,7	119,5
культури плодів та ягідні, виноград	6 315,5	7 172,5	6 919,6	8 027,4	7 489,4	7 745	9 298,8	147,2	134,4
культури кормові	6 237,3	5 204,2	4 086,4	3 738	3 747,1	3 547,9	3 579,4	57,4	87,6
інша продукція рослинництва	1 254,9	587,5	887,4	-359,6	1 684,7	2 009,8	2 158,5	172,0	243,2
Продукція тваринництва	58 183,3	65 125,9	70 332,4	71 028,3	69 588,4	69 682,4	70 750	121,6	100,6
сільськогосподарські тварини (вирощування)	21 567,2	23 292,3	31 237,4	33 859,3	33 916,2	33 680,7	35 039	162,5	112,2
молоко	30 236,9	32 954,7	28 533	26 926,9	26 321,8	26 061,2	25 520,2	84,4	89,4
яйця	3 880,9	5 780,8	7 935,1	7 809,7	7 026,9	7 215,6	7 506,9	193,4	94,6
вовна	14,1	13,3	17,6	9,4	8,6	8,2	8	56,7	45,5
інша продукція тваринництва	2 484,2	3 084,8	2 609,3	2 423	2 314,9	2 716,7	2 675,9	107,7	102,6

Джерело: узагальнено автором за джерелом [6]

У структурі валової продукції сільського господарства найбільшу питому вагу має рослинництво, а саме 73,7%, що порівняно з 2000 роком на 12,2 п. п. більше. Суттєве зростання частки рослинництва спостерігається протягом останніх років, що значно пов'язано зі структурою світового попиту та місцем України на міжнародному аграрному ринку, оскільки велика частка виробленої аграрної продукції в Україні експортується. Змінилась також структура виробництва продукції рослинництва. Якщо у 2000 році частка зернових та зернобобових культур становила 18%, а їх виробництво в постійних цінах 2010 року мало 27,2 млрд. грн., то у 2018 році питома вага зросла до 27,5%, а виробництво – до 74,1 млрд. грн. Збільшились питома вага та виробництво технічних культур, а саме з 11,1% до 23,8% та з 16,8 млрд. грн. до 64,1 млрд. грн.

Питома вага продукції тваринництва зменшилась із 38,5% до 26,3%, а у вартісному виразі становила 70,8 млрд. грн., що відповідає рівню 2010 року.

Кризові економічні явища початку 2020 року суттєво впливають на динаміку аграрного ринку. Для національної сільськогосподарської галузі січень та лютий характеризуються певним скороченням (рис. 2).

Індекс сільськогосподарської продукції у січні 2020 року становив 99,3% порівняно з аналогічним періодом 2019 року, тобто відбувається скорочення на 0,7%. На перший погляд таке значення не є суттєвим, однак з огляду на негативний вплив коронавірусу на світову економіку та глобальний занепад існує вірогідність суттєвого погіршення сформованих протягом 2017–2019 років позитивних тенденцій виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Погіршення економічної ситуації негативно відобразиться на обсягах продажу сільськогосподарської сировини на зовнішніх аграрних ринках. Основними деструктивними чинниками при цьому є падіння світових цін, зниження імпорту провідних гравців ринку, закриття кордонів, ускладнення логістичних схем, підвищення вимог до якості та безпечності аграрної продукції. Водночас будь-яка криза може стати стимулом для розвитку за новою траєкторією. Проблеми торгівлі на зовнішніх ринках стимулюють розвиток на внутрішньому сегменті. У період сучасної кризи продукти харчування підвищуються в попиті. За таких умов доцільним є розвиток виробництва товарів харчової промисловості (з високою доданою вартістю) для задоволення внутрішніх потреб.

Наприклад, Державна продовольчо-зернова корпорація України (ДПЗКУ) починає виробництво борошна на чотирьох підприємствах для забезпечення попиту на внутрішньому ринку в період карантину. У квітні компанією заплановано виробництво близько 15 тис. т готової продукції (ДПЗКУ має 10 борошномельних підприємств у 7 регіонах

України загальною виробничою потужністю 1 000 т продукції на добу) [3].

Таку ж стратегію можуть вибрати інші агропромислові підприємства, які мають борошномельні потужності. Крім того, доцільним є розвиток кормовиробництва, що сприятиме зниженню собівартості продукції тваринництва, отже, обсягів її виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах економічної кризи для всіх галузей економіки необхідна ефективна антикризова програма розвитку. Коли всі напрями діяльності скорочуються, аграрний сектор економіки може отримати нові можливості. Продукти харчування нині користуються підвищеним попитом, тому доцільним є виробництво продуктів переробки сільськогосподарської сировини з високою доданою вартістю. Перспективним є збільшення потужностей борошномельних та круп'яних підприємств, а також створення нових підприємств цієї галузі. Необхідним є налагодження власного кормовиробництва, що сприятиме розвитку галузі тваринництва. Щодо зовнішньої торгівлі, то після відкриття кордонів і закінчення кризи цілком прогнозованим є зростання загальносвітових цін на сільськогосподарську продукцію. Таким чином, для національної галузі необхідно забезпечити якісне зберігання врожаїв минулого року та сприяння якісному проведеному посівній кампанії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вдовенко Л., Вдовенко С. Стан та перспективи розвитку аграрного сектору в контексті державної політики фінансової підтримки товаровиробників. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 3. С. 113–122.
2. Габ М., Анісімова Г. Розвиток аграрного бізнесу в Україні: реалії та перспективи. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2016. № 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/3> (дата звернення: 30.03.2020).
3. Для продовольчої безпеки країни держкомпанія запускає виробництво борошна на чотирьох заводах. URL: <https://propozitsiya.com/ua/dlya-prodovolchoyi-bezpeki-krayini-derzhkompaniya-zapuskaie-virobnictvo-boroshna-na-chotiroh-zavodah> (дата звернення: 30.03.2020).

4. Михайлов А. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України. *Науковий вісник УМО. Серія : Економіка та управління*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvumo_2016_1_9 (дата звернення: 16.03.2020).

5. Самойлик Ю., Малиш Я., Петрушко К. Тенденції та місце агропродовольчого ринку України в глобальному середовищі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 27. Ч. 2. С. 53–62.

6. Сільське господарство : статистичний збірник за 2018 рік / відп. за вип. О. Прокопенко. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 235 с.

REFERENCES:

1. Vdovenko L., Vdovenko S. (2018) Stan ta perspektivy rozvytku ahrarnoho sektoru v konteksti derzhavnoi polityky finansovoi pidtrymky tovarovyrobnykiv [State and prospects of development of agrarian sector in the context of state policy of financial support of producers]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. Vyp. 3, pp. 113–122. (in Ukrainian)
2. Hab M., Anisimova H. Rozvytok ahrarnoho biznesu v Ukraini: realii ta perspektivy [Agrarian Business Development in Ukraine: Realities and Prospects]. *Ekonomiko-pravova paradyhma rozvytku suchasnoho suspilstva*. 2016. No. 1. [Online]. Available at: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/3> (accessed: 16 March 2020)/ (in Ukrainian)
3. For food security of the country, the state-owned company launches flour production at four plants. [Online]. Available at: <https://propozitsiya.com/ua/dlya-prodovolchoyi-bezpeki-krayini-derzhkompaniya-zapuskaie-virobnictvo-boroshna-na-chotiroh-zavodah> (accessed: 16 March 2020)/ (in Ukrainian)
4. Mykhailov A. Suchasnyi stan ta perspektivy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [The current state and prospects of development of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. *Naukovyi visnyk UMO. Seriya: Ekonomika ta upravlinnia*. 2016. Vyp. 1. [Online]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvumo_2016_1_9 (accessed: 16 March 2020)/ (in Ukrainian)
5. Samoilyk Yu., Malysh Ya., Petrushko K. Tendentsii ta mistse ahroprodovolchoho rynku Ukrainy v hlobalnomu seredovyshchi [Trends and place of Ukrainian agro-food market in the global environment]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2019. No 27. Vol. 2. S. 53–62/ (in Ukrainian)
6. Agricultural statistics for 2018. Editor O. Prokopenko. K. : State Statistics Service of Ukraine, 2019. 235 p.